

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Werk in uitvoering

Het functioneren van de Tweede Kamer tijdens, voor en na de grondwetsherziening (1840-1853)

Oomen, G.

[Link to publication](#)

Creative Commons License (see <https://creativecommons.org/use-remix/cc-licenses/>):

Other

Citation for published version (APA):

Oomen, G. (2020). *Werk in uitvoering: Het functioneren van de Tweede Kamer tijdens, voor en na de grondwetsherziening (1840-1853)*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

‘Er is [in 1848] geene nieuwe staatsinrigting; (...) geen ander stelsel van regering aangenomen’. In de herziene grondwet staat immers ‘dat er eene Eerste en Tweede Kamer, even als vroeger, zal zijn: maar omdat nu de wijze van zamenstelling der beide Kamers veranderd is, kan men nog niet zeggen dat zij opgehouden hebben te bestaan’. Het Tweede Kamerlid Schooneveld maakt zich op 19 februari 1849 druk over Thorbeckes opvatting dat ‘de nieuwe Kamer onderscheiden is van de vorige, wier leven is afgelopen’.

Heeft Thorbecke gelijk? Of Schooneveld? In *Werk in uitvoering* onderzoekt Gerrit Oomen hoe de Tweede Kamer rondom de grote herziening van 1848 te werk gaat. Er verandert in dat jaar veel, maar afgezien van de directe verkiezing, blijken veel ‘nieuwe’ rechten en verantwoordelijkheden al jarenlang *de facto* te functioneren in een Kamer waarin politieke partijen nadrukkelijk ontbreken. De analyses van het stemgedrag tonen duidelijk aan dat de leden, voor én na 1848, prat gaan op hun onafhankelijkheid. Ondanks deze onafhankelijkheid, zorgen prominente Kamerleden er samen voor dat een Kamer zonder politieke partijen uitstekend kan functioneren.

Gerrit Oomen (Nederhemert, 1953) volgde zijn opleiding tot onderwijzer aan De Driestar te Gouda. Aan het C.O.C.M.A. te Utrecht behaalde hij zijn tweede en eerstegraads bevoegdheid in het vak geschiedenis. Daarna rondde hij de doctoraalstudie af aan de Universiteit Utrecht. Werk in uitvoering is zijn proefschrift. Daarnaast was hij docent geschiedenis, afdelingsleider en directeur onderwijs aan het Ichthus College te Veenendaal.

WERK IN UITVOERING
 HET FUNCTIONEREN VAN DE TWEDE KAMER TIJDENS,
 VOOR EN NA DE GRONDWETSHERZIENING (1840-1853)

GERRIT OOMEN

1847-1848	stemmingen																
	14	20	III	VI	I	IX	27	9	XI	X	VIII	11	II	1	IV	XII	26
1 Goltstein, J.K. van	-	-	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-
2 Dam van Isselt, E.W. van	+	+	+	-	+	+	+	a	+	+	-	-	+	a	-	+	a
3 Verweij Mejan, G.W.	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-
4 Nap, C.M.	-	a	-	+	-	+	+	a	+	+	+	-	-	-	-	-	-
5 Panhuys, J.E. van	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	-
6 Man, M.J. de	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-
7 Duymaer van Twist, A.J.	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-
8 Haersolte van Haerst, J.Ch. van	a	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	-	-
9 Gevers van Endegeest, D.Th.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-
10 Cost Jordens, W.H.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-
11 Storm van 's Gravesande, C.M.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	a	-	+	-
12 Jong van Beek en Donk, J.O. de	+	a	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-
13 Nederburgh, C.B.	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+
14 Hoffmann, M.A.F.H.	-	a	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	-
15 Schooneveld, P.C.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
16 Kien, N.P.J.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+
17 Opperdoes Alewijn, P.	+	+	-	-	-	-	+	a	+	+	+	+	+	+	+	-	-
18 Harencarspel, R. Scheers van	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-
19 Anemaet, S.H.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-
20 Monchy, E. de	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
21 Beeck Volckhoven, H. van	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
22 Gouverneur, P.	+	+	+	+	+	+	+	a	+	+	+	+	+	+	+	+	+
23 Bots, J.B.	+	a	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
24 Sasse van Ysselt, L.J.B. van	+	a	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
25 Helmer, J. van	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
26 Luyben, J.L.A.	a	a	+	+	+	+	+	a	+	+	+	+	+	+	+	+	-
27 Romme, R.P.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
28 Mutsaers, J.A.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
29 Smit, H.J.	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
30 Rijckevorsel Hzn, A. van	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
31 Wichers, B.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
32 Enschedé, J.	a	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	a	+	+	+	+	+
33 Geradts, H.H. (vanaf 19-07)	a	+	+	+	+	+	+	+	+	g	+	+	g	+	g	+	+
34 Heemstra, S. van	a	+	+	+	+	+	+	+	a	+	+	+	+	+	+	+	+
35 Kniphorst, G.	a	a	+	+	+	+	+	a	+	+	+	-	+	+	+	+	+
36 Weichs de Wenne, C.M.H. de	+	a	+	+	+	+	+	+	+	+	+	a	+	a	+	+	+
37 Kempnaer, J.M. de	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
38 Timmers Verhoeven, P.F.	+	a	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
39 Corneli, J.J.F.M.M.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
40 Boreel van Hogelanden, W.	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
41 Naamen, J.S. van	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
42 Mackay, Ae.	-	+	+	+	-	+	g	+	+	+	g	+	g	+	+	+	+
43 Lycklama a Nyeholt, W.H.	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+
44 Faber van Riemsdijk, J.C.	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	a
45 Corver Hooft, J.	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-
46 Borski, D.	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+
47 Star Busmann, C.	-	a	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
48 Uytwerf Sterling, J.J.	-	-	+	-	+	+	a	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-
49 Hiddema Jongsma, G.	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
50 Telting, A.	-	a	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
51 Nedermeijer van Rosenthal, J.T.H.	+	-	-	-	+	+	a	+	-	+	+	+	+	+	+	+	a
52 Menso, H.	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
53 Egter van Wissenkerke, A.J.F.	+	a	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
54 Bijleveld, J.F.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
55 Leeuwen, G. van	-	-	-	-	-	-	+	a	+	+	+	+	+	+	-	-	+
56 Hooft Jzn., D.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+

**WERK
IN
UITVOERING**

HET FUNCTIONEREN VAN DE TWEDE KAMER
 TIJDENS, VOOR EN NA
 DE GRONDWETSHERZIENING
 (1840-1853)

GERRIT OOMEN

Gerrit Oomen

Werk in uitvoering

*Het functioneren van de Tweede Kamer
tijdens, voor en na de grondwetsherziening
(1840-1853)*

© 2020 Gerrit Oomen, Veenendaal

ISBN 978-90-830552-5-1

Omslagontwerp Corina Oomen en Peter Hofman, Lunteren

Opmaak Gerrit Oomen

Drukkerij Print Service Ede

Werk in uitvoering

Het functioneren van de Tweede Kamer tijdens, voor en na de
grondwetsherziening (1840-1853)

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad van doctor
aan de Universiteit van Amsterdam
op gezag van de Rector Magnificus
prof. dr. ir. K.I.J. Maex

ten overstaan van een door het College voor Promoties ingestelde commissie,

in het openbaar te verdedigen

op woensdag 20 mei 2020, te 11.00 uur

door

Gerrit Oomen

geboren te Nederhemert

Promotiecommissie:

Promotor:	prof. dr. N.C.F. van Sas	Universiteit van Amsterdam
Copromotor:	prof. dr. R.A.M. Aerts	Universiteit van Amsterdam
Overige leden:	prof. dr. H. te Velde	Universiteit Leiden
	prof. dr. J.T.J. van den Berg	Universiteit Leiden
	prof. dr. A.J.J. Nijhuis	Universiteit van Amsterdam
	dr. J.J.B. Turpijn	Universiteit van Amsterdam
	dr. M. Wolters	Deskundige

Faculteit der Geesteswetenschappen

Met een boven alle twijfel verheven zekerheid voelen wij ons verplicht om ons gedrag te verantwoorden. Het is een unieke eigenschap van het geweten dat - anders dan bij het verstand - de aandacht niet in de eerste plaats uitgaat naar begrijpen, maar naar betrokkenheid, naar verantwoordelijkheid, naar geoordeeld te worden net zo goed als naar oordelen.

Abraham Joshua Heschel, *God zoekt de mens*, 155.

*Voor
Noah, Finn en Luuk
Joep, Fiene en Nienke
Sam*

Inhoudsopgave

Inleiding.....	11
i Verantwoording van de onderwerpskeuze en onderzoeksthese.....	11
ii Methode van onderzoek van de <i>Handelingen</i> , de betekenis van de stemanalyse en het probleem van de partij-indelingen.....	14
iii De Tweede Kamer in de historische en staatsrechtelijke literatuur.....	20
Deel I De grondwetsherziening.....	57
1 1848: ‘uitvloeisel (...) van eene algemeen en diep gevoelde behoefte’ of ‘het opgedrongen kunstwerk van welmeenende voorbarigheid’?.....	59
i Introductie en verloop van het jaar.....	59
ii De Tweede Kamer: samenstelling en taakverdeling.....	71
iii Analyse van het stemgedrag.....	73
iv De Tweede Kamer aan het woord: de belangrijke debatten van 1847-1848.....	79
Kennismaking: troonrede en adres van antwoord.....	79
Het aantreden van de ministeries Schimmelpenninck en Donker Curtius.....	81
De herziening van de grondwet.....	87
De herziening in de Dubbele Kamer: onvermijdelijk oponthoud of fase in de acceptatie?.....	100
v Conclusie.....	106
Deel II De Tweede Kamer van 1840 tot 1847.....	109
1 Van grondwetsherziening tot een nieuw reglement van orde (1839-1842).....	111
i Introductie.....	111
ii De Tweede Kamer van 1840 tot 1842.....	114
iii Analyse van het stemgedrag.....	119
iv De belangrijke debatten van 1839 tot 1842.....	125
Confrontatie.....	125
Intermezzo: Corver Hooft, Thorbecke, Donker Curtius en Groen van Prinsterer over de verhouding tussen regering en vertegenwoordiging.....	129
De herziening van 1840.....	134
Het uur U: Staat B, de begroting voor 1841, de opheffing van het Amortisatie-Syndicaat en de goedkeuring van een nieuwe lening.....	142
De begrotingen voor 1841 en voor 1842-1843 en een nieuwe instructie voor de Rekenkamer.....	144
De Tweede Kamer aan zet: de debatten over het adres van Lipman en de Luxemburgse kwestie.....	153
Koloniale zaken: het batig slot.....	158
Provinciale sentimenten en standsbelang.....	159

	Het sluitstuk van de periode 1839-1842: het herziene reglement van orde	161
v	Conclusie	164
2	Financiële perikelen: de zittingen van 1842 tot 1844	165
i	Introductie	165
ii	De Tweede Kamer van 1842 tot 1844	166
iii	Analyse van het stemgedrag.	169
iv	De belangrijke debatten	177
	Het ontslag van rechters en de vermindering van het aantal gerechtshoven . . .	177
	Het traktaat met België.	182
	Het echec van Rochussen.	184
	De begroting voor 1844 en 1845	188
	De saneringswetten van Van Hall	194
	Koloniën.	203
v	Conclusie	204
3	Het geding om de grondwet	207
i	Introductie	207
ii	De Tweede Kamer van 1844 tot 1847	208
iii	Analyse van stemgedrag.	211
	Het stemgedrag tijdens de zitting 1844-1845.	211
	Analyse van het stemgedrag in de zitting van 1845-1846	216
	Analyse van het stemgedrag in de zitting van 1846-1847	223
iv	De belangrijke debatten van 1844 tot 1847	227
	Wel of geen herziening van de grondwet?	227
	De grondwet en de koloniën	240
	Begrotingsperikelen en muntwetten	244
	Het reglement van orde	254
	De smalle marges van de belastingwetgeving	256
	Het Wetboek van Strafrecht, een struikelblok	260
	De wet op het stem- en kiesrecht: de onvermijdelijke anticlimax	265
v	Conclusie	266
Deel III	De Tweede Kamer van 1849 tot 1853	269
1	1849: de Tweede Kamer en het ministerie Donker Curtius - De Kempnaer	271
i	Introductie	271
ii	De Tweede Kamer in 1849	272
iii	Analyse van het stemgedrag tijdens het ministerie Donker Curtius - De Kempnaer	276
iv	De belangrijke debatten in 1849	281
	De Tweede Kamer: een nieuwe identiteit of een nieuwe toon?	281
	Hoe breng je een minister ten val?	292
	Een nieuwe, late ruzie over 'bomprojectilen'	301

De <i>Pharmacopoea</i> en de vreemdelingenwet: omstreden optreden van Thorbecke	302
Het inkomen van de kroon.	307
‘Oude’ thema’s: vaststelling van het batig slot en het contract met de NHM . .	309
Epiloog: troonrede en adres van antwoord.	312
Een analyse van de regering in 1849: de interpellatie van Groen van Prinsterer	313
v Conclusie	315
2 Thorbecke aan het bewind: de Tweede Kamer en het ministerie Thorbecke - Nedermeijer van Rosenthal.	317
i Introductie	317
ii De Tweede Kamer van 1849 tot 1853	318
iii Analyse van het stemgedrag tijdens het ministerie Thorbecke - Nedermeijer van Rosenthal.	323
Analyse en debatten uit de zitting van 1849-1850.	324
Analyse en debatten uit de zitting van 1850-1851.	349
Analyse en debatten uit de zitting van 1851-1852.	374
Analyse en debatten uit de zitting van 1852-1853.	405
iv Conclusie	425
Terugblik en conclusie.	427
Samenvatting: <i>Werk in uitvoering. Het functioneren van de Tweede Kamer tijdens, voor en na de grondwetsherziening (1840-1853)</i>	431
Summary: <i>Work in progress. The functioning of the House of Representatives during, before and after the constitutional revision (1840-1853)</i>	439
Dankwoord	447
Bijlage	449
i Verkorte titels van wetsontwerpen met geanalyseerde stemmingen	449
Bronnen en literatuur.	457
i Gedrukte bronnen en contemporaine literatuur	457
ii Literatuur	459
Register	481